جازانە ۋە ئۆسۈمنىڭ ناھايىتى خەتەرلىك ئىجتىمائىي جىنايەت ئىكەنلىكى

﴿ ٱلَّذِينَ يَأْكُلُونَ ٱلرِّبَوٰاْ لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ ٱلَّذِى يَتَخَبَّطُهُ ٱلشَّيْطَـٰنُ مِنَ
ٱلْمَسِّ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوٓاْ إِنَّمَا ٱلْبَيْعُ مِثْلُ ٱلرِّبَوٰاْ ۗ وَأَحَلَّ ٱللَّهُ ٱلْبَيْعَ وَحَرَّمَ ٱلرِّبَوٰاْ ۚ فَمَن جَآءَهُۥ
مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّهِۦ فَٱنتَهَىٰ فَلَهُۥ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُۥٓ إِلَى ٱللَّهِ ۖ وَمَنْ عَادَ فَأُوْلَـٰٓئِكَ أَصْحَـٰبُ ٱلنَّارِ ۖ
هُمْ فِيهَا خَـٰلِدُونَ ﴿٢٧٥﴾ يَمْحَقُ ٱللَّهُ ٱلرِّبَوٰاْ وَيُرْبِى ٱلصَّدَقَـٰتِ ۗ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ ﴿٢٧٦﴾
إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّـٰلِحَـٰتِ وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُاْ ٱلزَّكَوٰةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ
رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٧﴾ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَذَرُواْ مَا بَقِىَ
مِنَ ٱلرِّبَوٰٓاْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾ فَإِن لَّمْ تَفْعَلُواْ فَأْذَنُواْ بِحَرْبٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ۖ وَإِن تُبْتُمْ
فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَٰلِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾ وَإِن كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ
مَيْسَرَةٍ ۚ وَأَن تَصَدَّقُواْ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٨٠﴾ وَٱتَّقُواْ يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى
ٱللَّهِ ۖ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٨١﴾ ﴾

﴿جازانە، ئۆسۈم يېگەن ئادەملەر (قىيامەت كۈنى گۆرلىرىدىن) جىن چېپىلىپ قالغان ساراڭ ئادەملەردەك قوپىدۇ. بۇ شۇنىڭ ئۈچۈنكى، ئۇلار اللّٰه ھارام قىلغان ئىشنى ھالال بىلىپ: «سودا ـ سېتىق، جازانىگە ئوخشاش (جازانە نېمىشقا ھارام بولىدۇ؟)» دېدى. اللّٰه سودا ـ سېتىقنى ھالال قىلدى، جازانىنى، (بەدەلسىز بولغانلىقى، شەخسكە ۋە جەمئىيەتكە زىيانلىق بولغانلىقى ئۈچۈن) ھارام قىلدى. كىمكى پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن ۋەز ـ نەسىھەت كەلگەندىن كېيىن (يەنى جازانە مەنئى قىلىنغاندىن كېيىن ئۇنىڭدىن) يانسا، بۇرۇن ئالغىنى ئۆزىنىڭ بولىدۇ، ئۇنىڭ ئىشى اللّٰه قا تاپشۇرۇلىدۇ (يەنى اللّٰه خالىسا ئۇنى كەچۈرىدۇ، خالىسا جازالايدۇ). قايتا جازانە قىلغانلار ئەھلى دوزاخ بولۇپ، دوزاختا مەڭگۈ قالىدۇ. اللّٰه جازانىنىڭ (بەرىكىتىنى) ئۈچۈرۈۋېتىدۇ، سەدىقىنىڭ (بەرىكىتىنى) زىيادە قىلىدۇ. اللّٰه ھەر بىر ناشۈكۈر (يەنى جازانىنى ھالال سانىغۇچى) گۇناھكارنى دوست تۇتمايدۇ. ئىمان ئېيتقان، ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان، ناماز ئوقۇغان ۋە زاكات بەرگەن كىشىلەر پەرۋەردىگارىنىڭ دەرگاھىدا (چوڭ) ساۋابقا ئېرىشىدۇ، ئۇلاردا (ئاخىرەتتە) قورقۇنچ ۋە غەم ـ قايغۇ بولمايدۇ. ئى ئىمان ئېيتقان كىشىلەر! (ھەقىقي) مۆمىن بولساڭلار، اللّٰه (نىڭ ئەمرىگە مۇخالىپەتچىلىك) قىلىشتىن ساقلىنىڭلار، (كىشىلەرنىڭ

زىممىسىدە) قېلىپ قالغان جازانىنى (يەنى ئۆسۈمنى) ئالماڭلار. ئەگەر ئۇنداق قىلمىساڭلار، بىلىڭلاركى، اللہ ۋە ئۇنىڭ رەسۇلى سىلەرگە ئۇرۇش ئېلان قىلىدۇ، ئەگەر (جازانە قىلىشتىن) تەۋبە قىلساڭلار، (قەرز بەرگەن) سەرمايەڭلار ئۆزەڭلارغا قايتىدۇ، باشقىلارنى زىيان تارتقۇزمايسىلەر، ئۆزەڭلارمۇ زىيان تارتمايسىلەر. ئەگەر قەرزدارنىڭ قولى قىسقا بولسا، ئۇنىڭ ھالى ياخشىلانغۇچە كۈتۈڭلار، ئەگەر (خەيرلىك ئىش ئىكەنلىكىنى بىلسەڭلار، قىيىنچىلىقتا قالغان قەرزداردىن ئالىدىغان قەرزنى ئۇنىڭغا) سەدىقە قىلىپ بېرىۋەتكىنىڭلار سىلەر ئۈچۈن تېخىمۇ ياخشىدۇر. سىلەر شۇنداق بىر كۈندىن (يەنى قىيامەت كۈنىدىن) قورقۇڭلاركى، ئۇ كۈندە سىلەر اللہ نىڭ دەرگاھىغا قايتۇرۇلىسىلەر، ئاندىن ھەر كىشى قىلغان (ياخشى ـ يامان) ئەمەلىنىڭ نەتىجىسىنى تولۇق كۆرىدۇ، ئۇلارغا زۇلۇم قىلىنمايدۇ. (يەنى ياخشى ئەمەلى كېمەيتىلىپ، يامان ئەمەلى كۆپەيتىلمەيدۇ)﴾.

ـــ سۈرە بەقەرە 275 ـ، 276 ـ، 277 ـ، 278 ـ، 279 ـ، 280 ـ، 281 ـ ئايەتلەر

سۆزلۈكلەر تەھلىلى

ٱلرِّبَوٰا: (جازانە ـ ئۆسۈم)، بۇ سۆز لۇغەتتە، كۆپەيمەك، ئاۋۇماق، دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ. اللہ تائالا مۇشۇ مەنىدە مۇنداق دېگەن: ﴿ئۇ جانلىنىدۇ ۋە كۆپىشىدۇ﴾[1]. بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ: «ئۇنىڭ ئاستىدىن ئاۋۇپ چىقاتتى.»[2] يەنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بەرىكەت تىلەپ دۇئا قىلغان تاماق ئاۋۇپ تۇراتتى.

ئۇ سۆز شەرىئەتتە، قەرز بەرگۈچى قەرز بەرگەن ۋاقىت بەدىلىگە قەرز ئالغۇچىدىن ئالىدىغان ئۆسۈمنى كۆرسىتىدۇ.

يَتَخَبَّطُه: (چېپىلىپ قالغان)، ئۇنىڭ سۆز تومۇرى «تەخەببۇت» بولۇپ، قالايمىقانلاشماق، توغرا ئىش قىلالماسلىق، نېرۋىسىدىن كەتمەك، جىن چېپىلىپ قويماق دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ.

ٱلْمَس: (ساراڭ)، بۇ سۆز، ساراڭ دېگەن مەنىدە كېلىدۇ. ئۇ ئەسلىدە قول بىلەن تۇتۇش مەنىسىنى ئىپادىلەيدىغان بولۇپ، جىن ئىنساننى تۇتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ساراڭ بولۇپ قالىدۇ.

مَوْعِظَة: (ۋەز ـ نەسىھەت)، بۇ سۆز كىشىلەرنىڭ دىللىرىنى ئېرىتىدىغان ياخشى سۆزلەر بىلەن ۋەز ـ نەسىھەت قىلىشنى ئىپادىلەيدۇ.

---

[1] سۈرە ھەج، 5 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

[2] ئۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان بولۇپ، ئەسلىدە ئۇ ئۇزۇن ھەدىستۇر. ئۇنى رىۋايەت قىلغۇچى مۇنداق دەيدۇ: «اللہ نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، بىز ئۇ تاماقتىن بىر پارچە ئالساق، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دۇئاسىنىڭ بەرىكىتى بىلەن ئۇنىڭ ئاستىدىن ئاۋۇپ چىقاتتى.»

www.munber.org

سَلَفَ: (بۇرۇن ئالغىنى)، بۇ سۆز ئۆتۈپ بولغان، ئىلگىرى قىلىپ بولغان دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ. ئايەتتە، كىمكى جازانە بىلەن شۇغۇللىنىشتىن يانسا، الله تائالا ئۇنىڭ جازانە هارام قىلىنىپ نازىل بولغان بۇ ئايەتتىن ئىلگىرىكى گۇناھلىرىنى ئەپۇ قىلىدۇ ۋە كەچۈرىدۇ، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

يَمۡحَقُ: (ئۆچۈرۈۋېتىدۇ)، ئۇنىڭ سۆز تومۇرى «مەھق» بولۇپ، كېمەيتىۋېتىش، ئۆچۈرۈۋېتىش، يوق قىلىۋېتىش، بەرىكەتسىز قىلىۋېتىش دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ. ئايەتتە الله تائالا جازانە بىلەن شۇغۇللانغۇچىنى ئۇنىڭ مال ـ مۈلكىنى يوق قىلىۋېتىدىغانلىقى ۋە هالاك قىلىۋېتىدىغانلىقى بىلەن قورقۇتىدۇ. بىر ھەدىس شەرىفتە مۇنداق دېيىلىدۇ: «شەك ـ شۈبھىسىزكى، جازانە پۇل ـ مالنى ئاۋۇتقاندەك قىلغان بولسىمۇ، ئاقىۋەت ئۇنى ئازايتىۋېتىدۇ.»[1]

وَيُرۡبِي ٱلصَّدَقَٰتِۗ: (سەدىقىنىڭ بەرىكىتىنى زىيادە قىلىدۇ)، يەنى الله سەدىقىنىڭ بەرىكىتىنى زىيادە قىلىدۇ ۋە ئۆستۈرىدۇ، ئاخىرەتتە ئۇنىڭ ساۋابىنى ھەسسىلەپ كۆپەيتىدۇ[2].

أَثِيمٍ: (گۇناھكار)، بۇ سۆز، كۆپ گۇناھ ئىشلىگۈچى دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. چۈنكى، ئۇ يامان ئىشلارنى قىلىشتا ھەددىدىن ئاشىدۇ، گۇناھ ئىشلارنى قىلىشتا چىڭ تۇرىدۇ.

فَأۡذَنُواْ بِحَرۡبٖ: (ئۇرۇش ئېلان قىلىدۇ)، بۇ سۆز، الله نىڭ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنىڭ سىلەرگە ئۇرۇش ئاچىدىغانلىقىغا قەتئىي ئىشىنىڭلار دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. بۇ، جازانىدىن قول ئۈزمىگەن كىشىلەر ئۈچۈن قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇشتۇر.

ذُوعُسۡرَةٖ: (قولى قىسقا بولسا)، بۇ سۆز، كەمبەغەللىك، قىيىنچىلىق دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ.

فَنَظِرَةٌ: (كۈتۈڭلار)، بۇ سۆز، كۈتۈپ تۇرماق، مۆھلەت بەرمەك، كېچىكتۈرمەك، دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ. شۇڭا قەرزدار كەمبەغەل بولسا، قەرز ئىگىسى قەرزنى مەلۇم ۋاقىت كېچىكتۈرۈشى ۋە كۈتۈپ تۇرۇشى ۋاجىپتۇر.

مَيۡسَرَةٖۚ: (ھالى ياخشىلانغۇچە)، بۇ سۆز، باي، قولى كەڭ دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ. ئايەتتە، قەرزدار كەمبەغەل بولسا، قەرزنى سۈيلەشنى ئۇ باي بولغانغا ۋە قولىغا پۇل

[1] ئىمام ئەھمەد، ئىبنى ماجە ۋە ھاكىم رىۋايەت قىلغان.
[2] ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «الله تائالا پەقەت پاك نەرسىنىلا قوبۇل قىلىدۇ. كىمكى پاك نەرسىدىن بىر تال خورما چاغلىق نەرسىنى سەدىقە قىلسا، الله تائالا ئۇنى ئوڭ قولى بىلەن قوبۇل قىلىدۇ، ئاندىن ئۇنى ئىگىسىگە خۇددى سىلەرنىڭ بىرىڭلار تېيىنى پەرۋىش قىلىپ بېقىپ چوڭ قىلغاندەك پەرۋىش قىلىپ كۆپەيتىپ بېرىدۇ. نەتىجىدە شۇ بىر تال خورما چاغلىق نەرسە تاغدەك چوڭىيىپ كېتىدۇ.»

كىرگەنگە قەدەر كىچىككتۇرۇۋالار، ئۇنىڭدىن پەقەت ئەسلى سەرمايە پۇلنى ئېلىشالار دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

ئايەتلەرنىڭ ئومۇمىي مەنىسى

ئۇلۇغ پەرۋەردىگارىمىز اللە تائالا بۇ ئايەتلەردە جازانە ۋە ئۆسۈم بىلەن شۇغۇللىنىپ، ئىنسانلارنىڭ قېنىنى شورايدىغان جازانىخورلاردىن خەۋەر بېرىدۇ. ئۇلار قىيامەت كۈنى قەبرىلىرىدىن جىن چېپىلىپ قويغان ساراڭلاردەك دەلدۈش ھالەتتە قوپىدۇ. تېيىلىپ، پۇتلىشىپ ۋە يىقىلىپ قوپۇپ ماڭىدۇ، تۈز ماڭالمايدۇ. چۈنكى، ئۇلارغا جىن چېپىلىپ قويغان. ئۇلارغا جىن چېپىلىشىنىڭ سەۋەبى شۇكى، ئۇلار اللە تائالا ھارام قىلغان جازانىنى ھالال ھېسابلىدى. ئاندىن ئۇلار: جازانە سودا ـ سېتىققا ئوخشاش تۇرسا، نېمىشقا ھارام بولىدىكەن؟ دېيىشتى. اللە تائالا ئۇلارنىڭ بۇ يامان گۇمانىغا رەددىيە بېرىپ، سودا ـ سېتىقنىڭ ئۆزئارا ئالماشتۇرۇش ۋە مەنپەئەت يەتكۈزۈش ئىكەنلىكىنى، اللە تائالانىڭ ئۇنى ھالال قىلغانلىقىنى، جازانە بولسا قەرزدارنىڭ تاپقىنىنى ئارتۇقلا يۇلۇۋېلىش، تېخىمۇ توغرا قىلىپ ئېيتقاندا ئۇنىڭ قېنىنى شوراش بولۇپ، اللە تائالانىڭ ئۇنى ھارام قىلغانلىقىنى بايان قىلىدۇ. شۇنداق تۇرسا جازانە بىلەن سودا ـ سېتىق قانداقمۇ ئوخشاش بولسۇن؟!

ئاندىن اللە تائالا شۇنى خەۋەر قىلىدۇكى، پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن جازانە ئېلىشنى مەنئى قىلغان ۋەز ـ نەسىھەت كەلگەندىن كېيىن جازانە ئېلىش ھارام قىلىنىشتىن ئىلگىرى قىلغان ئىشلىرىدىن يانغان ئادەمنى اللە تائالا ئەپۇ قىلىدۇ، ئۇنىڭغا مەغپىرەت قىلىدۇ، ئۇنى ئىلگىرى جازانە ئالغانلىقى ئۈچۈن جازالىمايدۇ. ئەمما اللە تائالا جازانە ئېلىشنى ھارام قىلغاندىن كېيىنمۇ جازانە بىلەن شۇغۇللانغان ئادەمنى، اللە تائالا ھارام قىلغان نەرسىنى ھالال سانىغانلىقى ئۈچۈن، قاتتىق ئازابقا دۇچار قىلىدۇ، جەھەننەمە ئوتىدا مەڭگۈ جازالايدۇ.

اللە تائالا جازانە ئالغۇچىنى ئۇنىڭ پۇل ـ مېلىنى يا پۈتۈنلەي تۈگىتىۋېتىش بىلەن يا پۇل ـ مېلىنىڭ بەرىكىتىنى كۆتۈرۈۋېتىش بىلەن يوق قىلىپ جازالايدىغانلىقىنى قاتتىق تەكىتلىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالاممۇ مۇنداق بايان قىلىدۇ: «شەك ـ شۈبھىسىزكى، جازانە پۇل ـ مالنى ئاۋۇتقاندەك قىلغان بولسىمۇ، ئاقىۋەت ئۇنى ئازايتىۋېتىدۇ.» شۇڭا اللە تائالا جازانە ئالغۇچىنىڭ پۇل ـ مېلىنى چوقۇم يوق قىلىۋېتىدۇ، بەرىكىتىنى كۆتۈرىۋېتىدۇ. چۈنكى، ئۇ پاسكىنا مالدۇر. ﴿(ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى، گەرچە ھارامنىڭ كۆپلۈكى (ئى تىڭشىغۇچى) سېنى ئەجەبلەندۈرسىمۇ، ھارام بىلەن ھالال باراۋەر ئەمەس﴾[1]. لېكىن اللە تائالا سەدىقە قىلغۇچىنىڭ پۇل ـ مېلىنى بەرىكەتلىك قىلىدۇ ۋە

[1] سۈرە مائىدە، 100 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ئۇنى كۆپەيتىپ بېرىدۇ. ﴿اللّٰه﴾ دىلى ناشۈكۈرلۈك بىلەن قاپلانغان، سۆزى ۋە ھەرىكىتى گۇناھ بىلەن تولغان ھەر بىر ﴿گۇناھكارنى دوست تۇتمايدۇ﴾.

ئاندىن اللّٰه تائالا جازانە بىلەن شۇغۇللانغان كىشىگە، بولۇپمۇ بۇ ئادەم مۆمىنلەردىن بولۇپ قالسا، تېخىمۇ قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇش بېرىدۇ ۋە دەرتلىك ئازاب بىلەن قورقىتىدۇ. جازانە بىلەن ئىمان ئىككىسى ھەرگىز بىرلەشمەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن اللّٰه تائالا جازانە بىلەن شۇغۇللانغۇچىلارغا جەڭ ئېلان قىلىدۇ: ﴿ئەگەر ئۇنداق قىلساڭلار، بىلىڭلاركى، اللّٰه ۋە ئۇنىڭ رەسۇلى سىلەرگە ئۇرۇش ئېلان قىلىدۇ، ئەگەر (جازانە قىلىشتىن) تەۋبە قىلساڭلار، (قەرز بەرگەن) سەرمايەڭلار ئۆزەڭلارغا قايتىدۇ، باشقىلارنى زىيان تارتقۇزمايسىلەر، ئۆزەڭلارمۇ زىيان تارتمايسىلەر﴾.

قايسى بىر مۇسۇلمان مۇشۇنداق قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇشنى ئاڭلاپ تۇرۇپ، ئاندىن يەنە جازانە بىلەن شۇغۇللانسۇن؟! ئى اللّٰه! بىزنى بۇ قەبىھ جىنايەتتىن ساقلىغىن، ھارام يېيىشتىن ۋە جازانە بىلەن شۇغۇللىنىشتىن پاكلىغىن، سەن ھەقىقەتەن دۇئالارنى ئاڭلاپ تۇرغۇچىسەن ۋە ئىجابەت قىلغۇچىسەن. ئى اللّٰه! دۇئايىمىزنى ئىجابەت قىلغىن!

نازىل بولۇش سەۋەبلىرى

جاھىلىيەت دەۋرىدە ئاباس بىلەن خالىد ئىبنى ۋەلىد ئىككىسى ئورتاقلىشىپ، سەقىف قەبىلىسىدىن بىر تۈركۈم كىشىلەرگە ئۆسۈمگە قەرز بېرەتتى. ئاندىن ئىسلام دىنى كەلدى. شۇ چاغدا ئۇ ئىككىسىنىڭ ئۆسۈمگە بەرگەن نۇرغۇن پۇل - مېلى بار ئىدى. ئاندىن اللّٰه تائالا: ﴿ئى ئىمان ئېيتقان كىشىلەر! (ھەقىقىي) مۆمىن بولساڭلار، اللّٰه (نىڭ ئەمرىگە مۇخالىپەتچىلىك) قىلىشتىن ساقلىنىڭلار، (كىشىلەرنىڭ زىممىسىدە) قېلىپ قالغان جازانىنى (يەنى ئۆسۈمنى) ئالماڭلار﴾ دېگەن بۇ ئايەتنى نازىل قىلدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېدى: «بىلىڭلاركى، جاھىلىيەت دەۋرىدىكى پۈتۈن جازانە ۋە ئۆسۈم ئەلۋەتتە بىكار قىلىنىدۇ. مەن تۇنجى قېلىپ ئاباسنىڭ جازانىسىنى بىكار قىلىمەن. جاھىلىيەت دەۋرىدىكى پۈتۈن قان قىساسلار بىكار قىلىنىدۇ. مەن تۇنجى قېلىپ رەبىئە ئىبنى ھارىس ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىبنىڭ قىساسىنى بىكار قىلىمەن.»[①]

تەپسىرنىڭ ئىنچىكە ۋە نازۇك نۇقتىلىرى

1 ـ بۇ ئايەت كەرىمدىكى جازانە يېيىش ئۇنى ئېلىشنى ۋە ئىشلىتىشنى كۆرسىتىدۇ. ئايەتتە ﴿جازانە، ئۆسۈم يېگەن ئادەملەر﴾ دەپ يېيىش تىلغا ئېلىندى. چۈنكى، پۇل - مال

[①] ئىمام ۋاھىدى سۇددىدىن رىۋايەت قىلغان. ئىمام ئىبنى جەۋزىنىڭ «زادۇل مەسىر فىي ئىلمىتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 332 ـ بەت.

تېپىشنىڭ ئاساسىي مەقسىتى يېيىشتىن ئىبارەتتۇر. قالغان مەقسەتلەر ئۇنىڭ قوشۇمچىلىرىدۇر. شۇڭا باشقا بىرىنىڭ مېلىنى ناھەق ئىشلىتىۋالغان كىشىگە: ئۇنىڭ مېلىنى يەۋالدى، دېيىلىدۇ.

2 ـ ئايەتتە جازانە بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار جىن چېپىلىپ قويۇپ ئېلىشىپ قالغان كىشىلەرگە ئوخشىتىلدى. بۇنىڭدا ناھايىتى ئىنچىكە نۇقتا بولۇپ، الله تائالا ئۇلار يېگەن جازانىنى ئۇلارنىڭ قورساقلىرىدا ئاۋۇتىۋېتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار قورساقلىرىنى كۆتۈرەلمەيدىغان دەرىجىدە ئېغىرلىشىپ كېتىدۇ ۋە يىقىلىپ قوپۇپ ماڭىدىغان بولۇپ قالىدۇ. ئەنە شۇ ئۇلارنىڭ قىيامەت كۈنىدىكى ئالامەتلىرى بولۇپ، ئۇلار شۇ ئالامەتلەر بىلەن تونۇلىدۇ. سەئىد ئىبنى جۇبەير مۇنداق دەيدۇ: «ئەنە شۇ، جازانە يېگۈچىنىڭ قىيامەت كۈنىدىكى بەلگىسىدۇر.»[1]

3 ـ الله تائالانىڭ: ﴿سودا ـ سېتىق، جازانىگە ئوخشاش﴾ دېگەن سۆزىدە سودا ـ سېتىق جازانىگە ئوخشىتىلغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ مەقسىتى ھالاللىقى ئىتتىپاق بولغان سودا ـ سېتىقنى جازانىگە ئوخشىتىش ئارقىلىق ئۇزلىرىنىڭ ئېتىقادلىرىدا جازانەنىڭ ھالاللىقىنى ئەسلى قانۇن قىلىۋالماقچى بولغان. سەن بۇنى ياخشى مۇلاھىزە قىلساڭ، ناھايىتى ئىنچىكە نۇقتا ئىكەنلىكىنى بايقايسەن.

4 ـ ﴿الله جازانىنىڭ (بەرىكىتىنى) ئۆچۈرۈۋېتىدۇ، سەدىقىنىڭ (بەرىكىتىنى) زىيادە قىلىدۇ﴾ دېگەن ئايىتى كەرىمدە ناھايىتى مۇھىم بىر نۇقتا بولۇپ، ئەسلىدە جازانە ئالغۇچى جازانە بىلەن پۇل ـ مېلىنىڭ كۆپىيىشىنى تەلەپ قىلىدۇ، سەدىقە بەرمىگۈچىمۇ پۇل ـ مېلىنى زىيادە قىلىش ئۈچۈن بەرمەيدۇ. الله سۇبھانەھۇ ۋەتائالا جازانە ئېلىش پۇل ـ مالنىڭ كۆپىيىشىگە ئەمەس، ئەكسىچە كېمىيىشىگە سەۋەب بولىدىغانلىقىنى، سەدىقە بېرىش پۇل ـ مالنىڭ كېمىيىشىگە ئەمەس، ئەكسىچە كۆپىيىشىگە سەۋەب بولىدىغانلىقىنى بايان قىلىپ بېرىدۇ. كۆپىيىش ۋە كېمىيىش پەقەت ئاخىرقى نەتىجە ۋە دۇنيا ـ ئاخىرەتتىكى پايدا ئېتىبارى بىلەن بولىدۇ.

5 ـ الله تائالانىڭ: ﴿بىلىڭلاركى، الله ۋە ئۇنىڭ رەسۇلى سىلەرگە ئۇرۇش ئېلان قىلىدۇ﴾ دېگەن سۆزىدە تىلغان ئېلىنغان بۇ ئۇرۇش الله نىڭ كاتتا ئىسمىغا ۋە ئەڭ شەرەپلىك ئىنسان مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا نىسبەت بېرىلگەن بولۇپ، ئۇنىڭ ناھايىتى قاتتىق ۋە ناھايىتى چوڭ ئۇرۇش ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. يەنى بىلىڭلاركى، ئۇ ناھايىتى چوڭ ئۇرۇش بولۇپ، ئۇنىڭ چوڭلۇقىنى مۆلچەرلىگىلى بولمايدۇ. ئۇ، الله تائالا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى تەرىپىدىن بولىدىغان ئۇرۇشتۇر. الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى ئۇرۇش قىلغان كىشى ھەرگىز نىجاتلىققا ئېرىشەلمەيدۇ. بۇ ئايەت جازانە يېيىش داۋام قىلغان تەقدىردە ئۇنىڭ ئاقىۋىتىنىڭ قاتتىق يامان بولىدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

[1] ئىمام ئەبۇ سەئۇدنىڭ «ئىرشادۇل ئەقلىسسەلىم ئىلا مەزايال قۇرئانىل كەرىم» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 202 ـ بەت. ئىمام ئىبنى جەۋزىنىڭ «زادۇل مەسىر فىي ئىلمىتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 330 ـ بەت.

www.munber.org

ئىبنى ئابباس مۇنداق دەيدۇ: «جازانە يېگۈچىگە قىيامەت كۈنى: ئۇرۇش ئۈچۈن قورالىڭنى ئالغىن دېيىلىدۇ.»

6 ـ الله تائالانىڭ: ﴿الله ھەر بىر ناشۈكۈر (يەنى جازانىنى ھالال سانىغۇچى) گۇناھكارنى دوست تۇتمايدۇ﴾ دېگەن سۆزى جازانە ئېلىش جىنايىتىنىڭ ناھايىتى ئېغىر ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ ۋە ئۇنىڭ مۇسۇلمانلار قىلىدىغان ئىش ئەمەس، كاپىرلارنىڭ ئىشى ئىكەنلىكىنى جاكارلايدۇ.

7 ـ الله تائالا قەرز ئىگىلىرىنى قولى قىسقا قەرزدارلارغا مۆھلەت بېرىشكە رىغبەتلەندۈرۈپ: ﴿ئەگەر قەرزدارنىڭ قولى قىسقا بولسا، ئۇنىڭ ھالى ياخشىلانغۇچە كۈتۈڭلار﴾ دەيدۇ. پاك ھەدىس شەرىپتىمۇ مۇشۇنداق قىلىش تەكىتلىنىدۇ. ئىمام بۇخارى ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئۆتمۈشتە كىشىلەرگە قەرز بېرىپ تۇرىدىغان بىر ئادەم بار ئىدى. ئۇ ئوغلىغا: ئەگەر قولى قىسقا ئادەمنىڭ يېنىغا بارساڭ، ئۇنىڭدىن ئۆتۈپ كەتكىن، الله مۇ بىزنىڭ گۇناھلىرىمىزدىن ئۆتۈپ كېتىشى مۇمكىن دەيتتى. كېيىن ئۇ ئادەم الله نىڭ دەرگاھىغا باردى. نەتىجىدە الله ئۇنىڭ گۇناھلىرىدىن ئۆتۈپ كەتتى.»

مۇھايمى مۇنداق دەيدۇ: «ئەگەر قەرز ئىگىسى قەرزدارنى قىستاپ تۇرۇپ ھەققىنى تولۇق ئالسا، الله مۇ ئۇنى قىستاپ تۇرۇپ ھەقلىرىنى تولۇق ئالىدۇ. ئەگەر ئۇ ئۇنىڭغا كەڭچىلىك قىلسا، الله ئۇنىڭغا كەڭچىلىك قىلىشقا تېخىمۇ ھەقلىقتۇر.»[①]

8 ـ بەزى ئۆلىمالار مۇنداق دەيدۇ: «كىمكى بۇ ئايەتلەر ۋە بۇ ئايەتلەر ئۆز ئىچىگە ئالغان جازانە يېگۈچىلەرنىڭ ھەممە ئۇنى ھالال سانىغۇچىلارنىڭ جازاسى ئۈستىدە ئويلانسا، ئۇنىڭ ھەقىقەتەن چوڭ جىنايەت ۋە ئېغىر گۇناھ ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ. بۇ جىنايەتنى ئىشلىگۈچىلەر قىيامەت كۈنى قەبرىلىرىدىن ئېلىشىپ قالغان ئادەملەردەك قوپىدۇ، دوزاختا مەڭگۈ قالىدۇ، كۆيۈرلۈقتا تاشلىنىپ قالىدۇ، الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى تەرىپىدىن جەڭ ئېلان قىلىنىدۇ، مەڭگۈلۈك لەنەتكە ئۇچرايدۇ، شۇنداقلا غەزەپكە ۋە ئەيىبلەشكە مۇپتىلا بولىدۇ. جازانە يېيىش ئادالەتنىڭ تۈگىگەنلىكىنى، ئامانەتنىڭ قولدىن كەتكەنلىكىنى، تاش يۈرەكلىك ۋە قوپاللىقنىڭ يامراپ كەتكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ. زۇلۇمغا ئۇچرىغان كىشىلەر جازانە ئالغۇچىغا بەت دۇئا قىلىدۇ. بۇ ياخشىلىقنىڭ ۋە بەرىكەتنىڭ يوقۇلۇشىغا سەۋەب بولىدۇ. بۇ نېمىدېگەن قەبىھ گۇناھ، نېمىدېگەن چوڭ جىنايەت، ئۇنىڭ ئاقىۋىتى نېمىدېگەن يامان؟!»

9 ـ جازانە ۋە ئۈسۈم ھەققىدىكى ئايەتلەر: ﴿سىلەر شۇنداق بىر كۈندىن (يەنى قىيامەت كۈنىدىن) قورقۇڭلاركى، ئۇ كۈندە سىلەر الله نىڭ دەرگاھىغا قايتۇرۇلىسىلەر، ئاندىن ھەر كىشى قىلغان (ياخشى ـ يامان) ئەمەلىنىڭ نەتىجىسىنى تولۇق كۆرىدۇ، ئۇلارغا زۇلۇم قىلىنمايدۇ، (يەنى ياخشى ئەمەلى كېمەيتىلىپ، يامان ئەمەلى

[①] شەيخ جامالۇددىن قاسىمىنىڭ «مەھاسىنۇتتەئۋىل» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 716 ـ بەت.

كۆپەيتىلمەيدۇ)﴾ دېگەن ئايىتى كەرىم بىلەن ئاخىرلاشتى. ھالبۇكى، بۇ ئايەت قۇرئان كەرىمدىن ئەڭ ئاخىرىدا نازىل بولغان ئايەتتۇر[1]. بۇ ئايەت نازىل بولغاندىن كېيىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام توققۇز كۈن ياشىدى، ئاندىن ئۇ ئالەمگە سەپەر قىلدى. بۇ ئايەت ئىنسانلارغا ئەڭ ئادىل ھۆكۈم قىلغۇچى الله نىڭ ئالدىدا دەھشەتلىك قورقۇنچ ئىچىدە تۇرىدىغانلىقنى ئەسلىتىدۇ. ﴿ئۇ كۈنى (ھېچ كىشىگە) مال ۋە ئوغۇللار پايدا يەتكۈزەلمەيدۇ. پەقەت (الله نىڭ دەرگاھى) غا پاك قەلب بىلەن كەلگەن ئادەمگىلا پايدا يەتكۈزۈلىدۇ﴾[2]. ئۇ ئايەتنىڭ نازىل بولۇشى بىلەن ۋەھيى توختىدى. ئۇ ئاسمان بىلەن زېمىننىڭ ئەڭ ئاخىرقى ئالاقىسى بولۇپ قالدى.

جازانە ۋە ئۆسۈم يېيىشنىڭ ھارام قىلىنىشى بىسىپ ئۆتكەن باسقۇچلار

بىز بۇ يەردە ئىسلام شەرىئىتىنىڭ ئىجتىمائىي كېسەللىكلەرنى داۋالاشتىكى سىرىنى بىلىش ئۈچۈن جازانە ۋە ئۆسۈم يېيىشنىڭ ھارام قىلىنىشى بىسىپ ئۆتكەن باسقۇچلارنى بايان قىلىپ ئۆتۈشىمىزنى ياخشى، دەپ قارىدۇق. ھەممىگە مەلۇمكى، ئىسلام شەرىئىتى ھۆكۈملەرنى بەلگىلەشتە تەدرىجى يولغا قويۇش ئۇسۇلىنى تۇتىدۇ.

جازانە ۋە ئۆسۈم يېيىشنىڭ ھارام قىلىنىشى تەدرىجى يولغا قويۇش قائىدىسىگە ئاساسەن، خۇددى ھاراقنىڭ ھارام قىلىنىشىدا يۈز بەرگىنىگە ئوخشاش مۇنداق تۆت باسقۇچنى بىسىپ ئۆتتىدۇ:

بىرىنچى باسقۇچتا الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزى نازىل بولىدۇ: ﴿سىلەر كىشىلەرنىڭ پۇل - مېلى ئىچىدە ئۆستۈرۈش ئۈچۈن بىرەر پۇل ـ مال بەرسەڭلار، الله نىڭ دەرگاھىدا ئۇ ئۆسمەيدۇ (يەنى كىشىلەر بەرگىنىمدىن جىقراق قايتۇرسۇن، دېگەن نىيەت بىلەن بېرىلگەن سوغىنىڭ الله نىڭ دەرگاھىدا ساۋابى بولمايدۇ)، الله نىڭ رازىلىقىنى كۆزلەپ بەرگەن سەدىقەڭلار (ياكى ئېھسانىڭلار) غا ھەسسىلەپ ساۋاب بېرىلىدۇ﴾[3].

بۇ ئايەت مەككىدە نازىل بولغان. بۇ ئايەتتىن شۇ ئېنىق چىقىپ تۇرىدۇكى، ئۇنىڭدا جازانىنىڭ ھارام قىلىنغانلىقىنى كۆرسىتىدىغان بىرەر نەرسە يوق. ئۇ پەقەت جازانە ئېلىش الله نىڭ غەزىپىنى قوزغايدىغانلىقىنى، جازانە ئۈچۈن الله نىڭ دەرگاھىدا ساۋاب يوقلۇقىنى كۆرسىتىدۇ. دېمەك، بۇ سەلبىي تەسىر بېرىدىغان ۋەز - نەسىھەتتۇر.

ئىككىنچى باسقۇچتا الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزى نازىل بولىدۇ: ﴿يەھۇدىيلارنىڭ قىلغان ھەقسىزلىقلىرى (يەنى زۇلمى ۋە قىلغان گۇناھلىرى)، نۇرغۇن كىشىلەرنى الله نىڭ يولىدىن (يەنى الله نىڭ دىنىغا كىرىشتىن) توسقانلىقلىرى، چەكلەنگەن جازانىنى ئالغانلىقلىرى ۋە

[1] ئىمام ئىبنى كەسىر تەپسىرىدە ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «قۇرئان كەرىمدىن ئەڭ ئاخىرىدا نازىل بولغان ئايەت ﴿سىلەر شۇنداق بىر كۈندىن (يەنى قىيامەت كۈنىدىن) قورقۇڭلاركى، ئۇ كۈندە سىلەر الله نىڭ دەرگاھىغا قايتۇرۇلىسىلەر﴾ دېگەن ئايەتتۇر.» ئىبنى جۇرەيج مۇنداق دەيدۇ: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ئايەت نازىل بولغاندىن كېيىن توققۇز كۈن ياشىدى. بۇ ئايەت شەنبە كۈنى نازىل بولغان ئىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كېيىنكى دۈشەنبە كۈنى ۋاپات بولىدى.»
[2] سۈرە شۇئەرا، 88 ـــ 89 ـ ئايەتلەر.
[3] سۈرە رۇم، 39 ـ ئايەت.

www.munber.org

كىشىلەرنىڭ پۇل ـ ماللىرىنى ناھەق يېگەنلىكلىرى ئۈچۈن، ئۇلارغا (ئىلگىرى) ھالال قىلىنغان پاكىز نەرسىلەرنى ھارام قىلدۇق. ئۇلارنىڭ ئىچىدىن كاپىر بولغانلارغا قاتتىق ئازاب ھازىرلىدۇق﴾[1].

بۇ ئايەت مەدىنىدە نازىل بولغان. ئۇ بىر ساۋاق بولۇپ، الله سۇبھانەھۇ ۋەتائالا بىزگە يەھۇدىيلارنىڭ تارىخىنى قىسسە قىلىپ سۆزلەپ بېرىدۇ. جازانە يېيىش ئۇلارغا ھارام قىلىنغان بولسىمۇ، ئۇلار ئۇنى يېگەن. نەتىجىدە ئۇلار بۇ جىنايەتلىرى ئۈچۈن اللە نىڭ لەنىتىگە ۋە غەزىپىگە تېگىشلىك بولغان. بۇ ئوچۇق بايان قىلىش بىلەن ئەمەس، بۇرىتىپ بايان قىلىش ئارقىلىق ھارام قىلىش تۈرىگە كىرىدۇ. چۈنكى، بۇ قىسسە يەھۇدىيلارنىڭ جىنايەتلىرىنى سۆزلەپ بېرىدۇ. ئۇنىڭدا جازانە يېيىشنىڭ مۇسۇلمانلارغا ھارام قىلىنغانلىقىنى كۆرسىتىدىغان كەسكىن دەلىل يوق. بۇ باسقۇچ ھاراقنىڭ ھارام قىلىنىشىدىكى ئىككىنچى باسقۇچقا ئوخشاپ كېتىدۇ: ﴿ئى مۇھەممەد!) سەندىن ھاراق ۋە قىمار توغرىسىدا سورىشىدۇ، سەن ئۇلارغا: «بۇنىڭ ھەر ئىككىسىدە چوڭ گۇناھ ۋە كىشىلەرگە (ئازغىنا ماددى) پايدىمۇ بار، لېكىن ئۇلاردىكى گۇناھ پايدىغا قارىغاندا تېخىمۇ چوڭ» دېگىن﴾[2]. چۈنكى، بۇ ئايەتتىمۇ ھاراق ئوچۇق بايان قىلىش بىلەن ئەمەس، بۇرىتىپ بايان قىلىش ئارقىلىق ھارام قىلىنغان.

ئۈچىنچى باسقۇچتا الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزى نازىل بولىدۇ: ﴿ئى مۆمىنلەر! جازانىنى قاتمۇقات ئاشۇرۇپ يېمەڭلار﴾[3]. بۇ ئايەت مەدىنىدە نازىل بولغان بولۇپ، ئۇنىڭدا جازانىنىڭ ھارام قىلىنغانلىقىغا ئوچۇق دەلىل بار. لېكىن بۇ دەلىل جازانىنىڭ ھەممىسىنى ئەمەس، مەلۇم بىر قىسمىنى ھارام قىلىدۇ. چۈنكى، ئۇ جازانىنىڭ «ئۈچىغا چىققان جازانە» دەپ ئاتالغان قىسمىنى ھارام قىلىدۇ. بۇ خىل جازانە يامانلىق ۋە رەھىمسىزلىك جەھەتتە ئەڭ يۇقىرى پەللىگە چىققان، جىنايەت جەھەتتە ئەڭ چېكىگە يەتكەن بولۇپ، قەرز ھەسسىلەپ ئېشىپ قاتمۇقات ئاۋۇپ كېتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۆز ئېھتىياجىنى ۋە زۆرۈر بولغان ئىشلىرىنى قىلىۋېلىش ئۈچۈن قەرز ئالغان قەرزدار بۇ قەرزنى ئۆتەشكە ئاجىزلىق قىلىدۇ. جازانىنىڭ بۇ باسقۇچى ھاراقنىڭ ھارام قىلىنىشىدىكى ئۈچىنچى باسقۇچقا ئوخشاپ كېتىدۇ. چۈنكى، ھاراق ئۈچىنچى باسقۇچتا ھەممە ۋاقىتلاردا ئەمەس، ناماز ۋاقىتلىرىدىن ئىبارەت مەلۇم ۋاقىتلاردا ھارام قىلىنغان: ﴿ئى مۆمىنلەر! سىلەر مەست بولساڭلار، نېمە دەۋاتقىنىڭلارنى بىلگىنىڭلارغىچە، جۇنۇب بولساڭلار، ـ يول ئۈستىدە بولغانلار (بۇنىڭدىن) مۇستەسنا ـ غۇسلى قىلمىغىچە نامازغا يېقىنلاشماڭلار﴾[4].

تۆتىنچى باسقۇچ ئاخىرقى باسقۇچ بولۇپ، جازانە ئېلىشنىڭ پۈتۈنلەي ھارام قىلىنغانلىقى ھەققىدە ئايەت نازىل بولدى. قۇرئان كەرىم بۇ قېتىم جازانىنىڭ ئاز ياكى

---

[1] سۈرە نىسا، 160 ــ 161 ـ ئايەتلەر.
[2] سۈرە بەقەرە، 219 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] سۈرە ئال ئىمران، 130 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[4] سۈرە نىسا، 43 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

كۆپلىكىنى پەرقلەندۈرمەي ھارام قىلدى. بۇ ئايەتلەر جازانە ۋە ئۆسۈم ھەققىدىكى ھۆكۈمگە نىسبەتەن ساماۋىي بەلگىلىمىنىڭ ئاخىرلاشقانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. اللە تائالا مۇنۇ ئايەتلەرنى نازىل قىلىدۇ: ﴿ئى ئىمان ئېيتقان كىشىلەر! (ھەقىقىي) مۆمىن بولساڭلار، اللە (نىڭ ئەمرىگە مۇخالىپەتچىلىك) قىلىشتىن ساقلىنىڭلار، (كىشىلەرنىڭ زىممىسىدە) قېلىپ قالغان جازانىنى (يەنى ئۆسۈمنى) ئالماڭلار. ئەگەر ئۇنداق قىلساڭلار، بىلىڭلاركى، اللە ۋە ئۇنىڭ رەسۇلى سىلەرگە ئۇرۇش ئېلان قىلىدۇ، ئەگەر (جازانە قىلىشتىن) تەۋبە قىلساڭلار، (قەرز بەرگەن) سەرمايەڭلار ئۆزەڭلارغا قايتىدۇ، باشقىلارنى زىيان تارتقۇزمايسىلەر، ئۆزەڭلارمۇ زىيان تارتمايسىلەر...﴾

بۇ ئايەتلەر جازانە ۋە ئۆسۈم ئېلىشنىڭ ھارام قىلىنغانلىقى ھەققىدىكى ئاخىرقى باسقۇچ بولۇپ، ھاراقنىڭ ھارام قىلىنىشىدىكى ئاخىرقى باسقۇچقا ئوخشاپ كېتىدۇ. چۈنكى، ھاراق تۆتىنچى باسقۇچتا كەسكىن ۋە قەتئىي ھارام قىلىندى. اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئى مۆمىنلەر! ھاراق ئىچىش، قىمار ئويناش، بۇتلار (يەنى چوقۇنۇش ئۈچۈن تىكلەنگەن تاشلار) غا چوقۇنۇش، پال ئوقلىرى بىلەن پال سېلىش شەيتاننىڭ ئىشى، پاسكىنا قىلىقلاردۇر، بەختكە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن شەيتاننىڭ ئىشىدىن يىراق بولۇڭلار﴾[①].

يۇقىرىدىكى مەلۇماتلار بىزگە جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئەرەبلەر مۇپتىلا بولغان ئىجتىمائىي كېسەللىكلەرنى ئىسلام شەرىئىتىنىڭ ئەھكاملارنى تەدرىجى يولغا قويۇش يولى بىلەن ھەل قىلىشىنىڭ سىرىنى ئايدىڭلاشتۇرۇپ بېرىدۇ.

www.munber.org

شەرىئەت ھۆكۈملىرى

بىرىنچى ھۆكۈم

ئىسلام شەرىئىتىدە ھارام قىلىنغان جازانە ۋە ئۆسۈملەر نېمىلەردىن ئىبارەت؟

ئىسلام دىنى ھارام قىلغان جازانە كىچىكتۈرۈپ ئۆسۈم بىلەن ئېلىش جازانىسى ۋە ئارتۇقى بىلەن ئېلىش جازانىسى دەپ ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ.

بىرىنچىسىگە كەلسەك، ئۇ كېچىكتۈرۈپ ئۆسۈم بىلەن ئېلىش جازانىسى بولۇپ، بۇ خىل جازانە جاھىلىيەت دەۋرىدە ھەممىگە تونۇشلۇق ئىدى. بۇنىڭ مىسالى شۇكى، بىر ئادەم پۇلى بار ئادەمدىن مەلۇم مىقداردا پۇلنى ۋاقىتنى ئۇزارتىپ بېرىش بەدىلىگە ئۆسۈم بىلەن قايتۇرۇش شەرتى بىلەن ئايغا ياكى يىلغا ۋاقىت توختىتىپ قەرەللىك قەرز ئالىدۇ.

ئىبنى جەرىر تەبەرى (اللە ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن!) مۇنداق دەيدۇ: «جاھىلىيەت دەۋرىدە بىر ئادەم يەنە بىر ئادەمگە ۋاقىت توختىتىپ پۇل بېرەتتى. ۋاقىت توشقاندا

---
① سۈرە مائىدە، 90 ـ ئايەت.

قەرزدار قەرز ئىگىسىدىن: ئۇستۇمدىكى قەرزنى كېچىكتۈرۈپ ئالغىن، مەن ساڭا ئۆسۈم بىلەن قايتۇراي، دەپ ئىلتىماس قىلاتتى. شۇنداق قىلىپ ئۇ ئىككىسى بۇنىڭغا كېلىشەتتى. ئەنە شۇ قاتمۇقات جازانە بولۇپ، ئۇلار ئىسلام دىنىغا كىرگەندىن كېيىن الله تائالا ئۇلارنى ئۇ جازانىنى ئېلىشتىن توستى.»[1]

ھازىر بانكىلاردا ۋە مالىيە ئورۇنلىرىدا قوللىنىۋاتقان ئۆسۈم مانا مۇشۇ خىل جازانىگە كىرىدۇ. چۈنكى، ئۇلار يۈزدە بەش ياكى يۈزدە ئون پىرسەنت ئۆسۈم بىلەن قايتۇرۇلۇش شەرتى بىلەن شىرىكەتلەرگە ۋە يەككە تىجارەتچىلەرگە قەرز بېرىپ تۇرىدۇ.

ئىككىنچىسىگە كەلسەك، ئۇ ئارتۇقى بىلەن ئېلىش جازانىسى بولۇپ، بۇ خىل جازانىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننىتى ناھايىتى روشەن ئايدىڭلاشتۇرۇپ بەرگەن. بۇ خىل جازانە شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، بىر ئادەم بىر نەرسىنى شۇنىڭغا ئوخشاش تېپتىكى نەرسىگە، ئىككىسىنىڭ بىرىنى يەنە بىرسىگە ئارتۇق بېرىش شەرتى بىلەن ساتىدۇ. ئۇنىڭ مىسالى شۇكى، بىر چارەك بۇغداينى ئىككى چارەك بۇغدايغا، بىر يەرنىڭ بىر كىلو ھەسىلىنى يەنە بىر يەرنىڭ بىر يېرىم كىلو ھەسىلىگە ساتىدۇ. ئۆلچەپ ياكى كەملەپ ساتىلىدىغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى مۇشۇ تۈرگە كىرىدۇ.

فىقھى قائىدىسىگە ئاساسەن، بۇ خىل ئېلىش - بېرىش ئىشىدا ئىككى نەرسىنىڭ تۈرى بىرلەشسە، ئارتۇق ئېلىش ۋە كېچىكتۈرۈپ ئېلىش ھارام بولىدۇ. ئەگەر ئىككى نەرسىنىڭ تۈرى پەرقلىق بولسا، كېچىكتۈرمەستىن ئارتۇق ئېلىش ھالال بولىدۇ.

بۇ فىقھى قائىدىسىنى تېخىمۇ ئايدىڭلاشتۇرۇش ئۈچۈن مۇنداق بايان قىلىپ بېرىمىز: ئەگەر ياغنى ياغقا، بۇغداينى بۇغدايغا، ئۈزۈمنى ئۈزۈمگە، خورمىنى خورمىغا ئالماشتۇرغاندەك تۈرى ئوخشاش نەرسىنى ئالماشتۇرماقچى بولساق، ئارتۇق ئېلىش شەرتسىز ھارام قىلىنىدۇ. مالنىڭ ياخشى ياكى ناچار بولۇشى ئېتىبارغا ئېلىنمايدۇ. ئەگەر بۇغداينى ئارپىغا، ياغنى خورمىغا ئالماشتۇرغاندەك تۈرى پەرقلىق نەرسىنى ئالماشتۇرماقچى بولساق، نەق ئېلىش شەرتى بىلەن ئارتۇق ئېلىش دۇرۇس بولىدۇ. چۈنكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «ئالتۇننى ئالتۇنغا، كۈمۈشنى كۈمۈشكە، بۇغداينى بۇغدايغا، ئارپىنى ئارپىغا، خورمىنى خورمىغا، تۇزنى تۇزغا ئوخشاشمۇئوخشاش قىلىپ نەق تېگىشىشكە بولىدۇ. كىمكى ئارتۇق ئالسا ياكى ئارتۇق ئېلىشنى تەلەپ قىلسا، ھەقىقەتەن جازانە ئالغان بولىدۇ. ئۇنىڭدا ئالغۇچىمۇ، بەرگۈچىمۇ ئوخشاشتۇر.» پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە بىر ھەدىستە مۇنداق دەيدۇ: «ئەگەر مالنىڭ تۈرى پەرقلىق بولسا، نەق ئېلىش شەرتى بىلەن قانداق خالىساڭلار شۇنداق ئېلىپ ساتساڭلار بولىدۇ.»

ئىككىنچى ھۆكۈم

[1] ئىمام تەبەرىنىڭ «جامىئۇل بەيان» ناملىق تەپسىرى، 4 ـ جىلد، 90 ـ بەت.

جازانە ئاز بولسا دۇرۇس بولامدۇ؟ اللہ تائالانىڭ: ﴿جازانىنى قاتمۇقات ئاشۇرۇپ يېمەڭلار﴾[1] دېگەن سۆزى نېمە مەنىنى ئىپادىلەيدۇ؟

ھازىرقى ئەسىر مۇسۇلمانلىرىدىن ئىمانى ئاجىز بەزى كىشىلەر ھارام قىلىنغان جازانە پەقەت ئۆسۈم نىسبىتى يۇقىرى بولغان، كىشىلەرنىڭ ئېھتىياجىنى غەنىمەت بىلىشنى كۆزلەيدىغان جازانىدۇر، ئەمما ئۆسۈمى ئاز بولۇپ، نىسبىتى يۈزدە ئىككىدىن ياكى ئۈچتىن ئېشىپ كەتمەيدىغان جازانە ھارام ئەمەس دەپ قارايدۇ. ئۇلار بۇ باتىل دەۋاسىغا مۇنداق دەلىل كەلتۈرىدۇ: اللہ تائالا پەقەت ئۆسۈمى يۇقىرى بولغان جازانىنى ھارام قىلدى، چۈنكى، اللہ تائالا مۇنداق دېدى: ﴿جازانىنى قاتمۇقات ئاشۇرۇپ يېمەڭلار﴾ بۇ چەكلىمە جازانىنىڭ قاتمۇقات ئېشىپ كۆپىيىپ كېتىشىنى شەرت قىلىدۇ. شۇڭا ئۇ ئەنە شۇنداق كۆپ بولماي، ئۆسۈم نىسبىتى ئاز بولسا ئۇنى ھارام قىلىشقا يول يوق.

بىز بۇنىڭغا مۇنداق بىرقانچە نۇقتىدىن جاۋاب بېرىمىز

1 ـ اللہ تائالانىڭ: ﴿قاتمۇقات ئاشۇرۇپ﴾ دېگەن سۆزىدە ھېچقانداق شەرت يوق. ئۇ پەقەت جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئەمەلىيەتتە قىلىنىۋاتقان جازانە ئىشلىرىنى بايان قىلىپ بېرىدۇ خالاس. ئايەتنىڭ نازىل بولۇش سەۋەبىمۇ ئۇنى ئوچۇق كۆرسىتىپ بېرىدۇ. بۇ ئايەت ئۇلارنىڭ جازانە مۇئامىلىسى بىلەن ئىنسانلارغا زۇلۇم، زومىگەرلىك ۋە ئوچۇق ئاشكارا دۈشمەنلىك قىلىۋاتقانلىقىنى قاتتىق ئەيىبلەيدۇ. چۈنكى، ئۇلار جازانىنى قاتمۇقات ئاشۇرۇپ ھەسسىلەپ ئالاتتى.

2 ـ شەك ـ شۈبھىسىزكى، مۇسۇلمانلار جازانىنىڭ ئىزىمۇ، جىقىمۇ ھارام ئىكەنلىكىگە بىرلىككە كەلدى. شۇڭا ئاز بولسا ھارام ئەمەس دېيىش بۇ بىرلىككە قارشى چىققانلىق بولىدۇ. شۇنداقلا ئۇ شەرىئەت ئاساسىي قائىدىلىرىنى بىلمىگەندىن باشقا نەرسە ئەمەس. ئاز جازانە چوقۇم كۆپ جازانىگە ئېلىپ بارىدۇ. ئىسلام دىنى بىر نەرسىنى ھارام قىلسا، كېلىدىغان زىياننىڭ ئالدىنى ئېلىش قائىدىسىنى تۇتقا قىلىپ تۇرۇپ ئۇنى پۈتۈنلەي ھارام قىلىدۇ. چۈنكى، ئىسلام دىنى ئاز نەرسىنى ھالال قىلسا، شۇ ئاز نەرسە كۆپ نەرسىنى قىلىشقا ئېلىپ بارىدۇ. جازانە ھاراملىقتا ھاراققا ئوخشايدۇ. ئەقىللىق بىر مۇسۇلمان: ھاراقتىن ئازراق ئىچىش ھالالدۇر، دەپ ئېيتالامدۇ؟

3 ـ بىز ئەنە شۇ نادانلارغا مۇنداق جاكارلايمىز: سىلەر قۇرئاننىڭ بەزىسىگە ئىمان ئېيتىپ، بەزىسىگە كاپىر بولامسىلەر؟ نېمىشقا بۇ ئايەتنى ئۆزەڭلارنىڭ باتىل داۋايىڭلارغا دەلىل قىلىسىلەر؟ سىلەر اللہ تائالانىڭ: ﴿اللہ سودا ـ سېتىقنى ھالال قىلدى، جازانىنى، (بەدەلسىز بولغانلىقى، شەخسكە ۋە جەمئىيەتكە زىيانلىق بولغانلىقى ئۈچۈن) ھارام قىلدى﴾ دېگەن سۆزىنى، ﴿اللہ (نىڭ ئەمرىگە مۇخالىپەتچىلىك) قىلىشتىن ساقلىنىڭلار، (كىشىلەرنىڭ زىممىسىدە) قېلىپ قالغان جازانىنى (يەنى ئۆسۈمنى) ئالماڭلار﴾ دېگەن سۆزىنى ۋە: ﴿اللہ جازانىنىڭ (بەرىكىتىنى) ئۆچۈرۈۋېتىدۇ، سەدىقىنىڭ (بەرىكىتىنى)

---

[1] سۈرە ئال ئىمران، 130 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

زىيادە قىلىدۇ﴾ دېگەن سۆزىنى ئوقۇمامسىلەر؟ بۇ ئايەتلەردە جازانىنىڭ ئاز ياكى كۆپ بولۇشى شەرت قىلىنامدۇ ياكى بولمىسا ئايەتلەرنىڭ لەۋزى شەرتسىزمۇ؟

جابىرنىڭ بىر ھەدىسىدە مۇنداق دېيىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام جازانە يېگۈچىگە، يېدۈرگۈچىگە، يېزىپ بەرگۈچىگە ۋە ئىككى گۇۋاھچىسىغا لەنەت ئېيتىپ: «ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئوخشاشتۇر» دېدى. جازانىنىڭ ھەممە تۈرى كەسكىن دەلىل بىلەن ھارام قىلىنغاندۇر. ئۇنىڭ ئېزىمۇ، جىقىمۇ ھاراملىقتا ئوخشاشتۇر. الله تائالا راست ئېيتىدۇ: ﴿الله جازانىنىڭ (بەرىكىتىنى) ئۇچۇرۇۋېتىدۇ، سەدىقىنىڭ (بەرىكىتىنى) زىيادە قىلىدۇ. الله ھەر بىر ناشۈكۈر (يەنى جازانىنى ھالال سانىغۇچى) گۇناھكارنى دوست تۇتمايدۇ﴾.

ئايەتلەر كۆرسەتكەن ئەھمىيەتلىك نۇقتىلار

1 - جازانە ئىنتايىن خەتەرلىك ئىجتىمائىي ۋە دىنىي جىنايەتتۇر.

2 - جازانە چوڭ گۇناھلاردىن بولۇپ، ئۇنى ئىشلىگۈچى دوزاخ ئازابىغا گىرىپتار بولىدۇ.

3 - جازانىنىڭ ئېزىمۇ، جىقىمۇ ھاراملىقتا ئوخشاشتۇر.

4 - مۆمىن الله ھارام قىلغان نەرسىدىن يىراق تۇرۇپ، شەرىئەت بەلگىلىمىلىرى ئۈستىدە توختىشى لازىم.

5 - مۇسۇلمانلارنى الله تائالاغا مۇخالىپەتچىلىك قىلىشتىن ساقلايدىغان بىردىن - بىر قورال الله قا تەقۋادارلىق قىلىشتۇر.

ئايەتلەرنىڭ ھېكمىتى

ئىسلام شەرىئىتى جازانە ۋە ئۆسۈمنى ئىجتىمائىي ھەمدە دىنىي جەھەتتە ئەڭ چوڭ گۇناھلاردىن بىرى ھېسابلايدۇ. شۇڭا ئۇنىڭغا قارشى جەڭ ئېلان قىلىدۇ، ھەرگىز سەل قارىمايدۇ. قۇرئان كەرىم جازانە بىلەن شۇغۇللانغۇچىلارنى دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدىغانلىقى بىلەن ئاگاھلاندۇرىدۇ. قۇرئان كەرىمنىڭ جازانە ئالغۇچىلارنى جىن چېپىلىپ قويغان، ئەقلىي ۋە جىسمانىي جەھەتتە مۇسىبەتكە يولۇقۇپ ساراڭغا ئوخشاش يىقىلىپ قوپۇپ ماڭىدىغان ئادەمنىڭ سۈرىتىگە ئوخشىتىپ، ئەڭ سەت شەكىلدە تەسۋىرلىشى بىزنىڭ بۇ جىنايەتنىڭ ناھايىتى چوڭ ئىكەنلىكىنى بىلىشىمىزگە ئەلۋەتتە يېتەرلىكتۇر.

جاھىلىيەت دەۋرىنىڭ ئىسلام دىنى ئەمەلدىن قالدۇرماقچى بولغان ئىشلىرىدىن ھېچ بىر ئىشىنىڭ ئېغىرلىقى جازانىنىڭ ئېغىرلىق دەرىجىسىگە يەتمىگەن، يامان ئىشلاردىن ھېچ بىر ئىش ھەققىدىكى ئاگاھلاندۇرۇشمۇ جازانە ھەققىدىكى ئاگاھلاندۇرۇشتەك قاتتىق بولمىغان ئىدى. جازانە ئىسلام دىنى نەزەرىدە ئەڭ ئېغىر جىنايەتتۇر، بۇزغۇنچىلىقلارنىڭ ئاساسىدۇر، يامانلىق ۋە گۇناھلارنىڭ ئەسلى مەنبەسىدۇر. ئۇ سەدىقە بېرىشكە، ياخشىلىق ۋە خەيرى ساخاۋەت قىلىشقا دەل قارشى كېلىدىغان ئامىلدۇر.

سەدىقە بولسا بېرىش ۋە كەڭ قول بولۇشنىڭ سىمۋولىدۇر. ئۇ كىشىنى گۇناھلاردىن پاكلايدۇ، پۇل - مالنىڭ بەرىكىتىنى ئۆستۈرىدۇ، ئۆزئارا ياردەملىشىشنى ۋە تەڭ باراۋەرلىكنى بارلىققا كەلتۈرىدۇ. جازانە بولسا بېخىللىق، مەينەتچىلىك ۋە پاسكىنىلىقنىڭ سىمۋولىدۇر. ئۇ ئاچكۆزلۈكنى، شەخسىيەتچىلىكنى ۋە مەنپەئەتپەرەسلىكنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. سەدىقە بولسا پۇل - مالنى بەدەل تەلەپ قىلماستىن ۋە قايتۇرۇپ ئالماستىن بېرىشنى كۆرسىتىدۇ. جازانە بولسا قەرزنى ئۆسۈم بىلەن قايتۇرۇۋېلىشنى كۆرسىتىدۇ. بۇ ھارام بولۇپ، قەرزدارنىڭ تاپاۋىتىنى يۇلىۋالغانلىق ياكى ئۇنىڭ قېنىنى شورىغانلىق بولىدۇ. ئەگەر قەرزدار قەرز ئالغان پۇل - مالنى ئىشلىتىپ قىلغان ئىشى ۋە تىرىشچانلىقى بىلەن پايدا ئالغان بولسا، قەرز ئىگىسى ئۇنىڭ تاپاۋىتىنى يۇلىۋالغان بولىدۇ. ئەگەر قەرزدار پايدىمۇ ئالمىغان، زىيانمۇ تارتمىغان بولسا ياكى قەرز ئالغان پۇل - مالنى ئۆزىنىڭ ۋە ئائىلىسىنىڭ خىراجىتى ئۈچۈن ئالغان بولسا، قەرز ئىگىسى ئۇنىڭ قېنىنى شورىغان بولىدۇ.

شۇنداق ئىكەن، ئىسلام دىنىنىڭ ئۇنى ئىجتىمائىي ۋە دىنىي جەھەتتە ئەڭ چوڭ جىنايەت ۋە قاتتىق يامان ئىش ھېسابلىشى، ھەمدە جازانە ئالغۇچىلارغا قارشى جەڭ ئېلان قىلىشى ھەيران قالارلىق ئەمەس. ﴿ئەگەر ئۇنداق قىلمىساڭلار، بىلىڭلاركى، اللە ۋە ئۇنىڭ رەسۇلى سىلەرگە ئۇرۇش ئېلان قىلىدۇ﴾. جازانىنىڭ چەكلىنىشى ئۇنىڭ جەمئىيەتكە ئېغىر زىيان كەلتۈرىدىغانلىقى ۋە قاتتىق بۇزغۇنچىلىق سالىدىغانلىقى ئۈچۈندۇر. بۇ زىياننىڭ بەزىسىنى مۇنداق ئۈچ نۇقتىغا يىغىنچاقلاشقا بولىدۇ:

1 - جازانىنىڭ ئۆزىگە كەلتۈرىدىغان زىيىنى.

2 - جازانىنىڭ ئىجتىمائىي زىيىنى.

3 - جازانىنىڭ ئىقتىسادىي زىيىنى.

جازانىنىڭ ئۆزىگە كەلتۈرىدىغان زىيىنىغا كەلسەك، ئۇ ئىنساندا شەخسىيەتچىلىكنى ۋە مەنپەئەتپەرەسلىكنى ياخشى كۆرىدىغان ئىللەت پەيدا قىلىدۇ. نەتىجىدە ئۇ ئۆزىدىن باشقىنى تونىمايدۇ، ئۇ پەقەت ئۆزىنىڭ پايدىسىنى ۋە ئۆزىنىڭ مەنپەئەتىنى ئويلايدىغان بولۇپ قالىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئۆزىنى قۇربان بېرىش ۋە باشقىلارنىڭ مەنپەئەتىنى ئەلا بىلىش روھى يوقىلىدۇ. يەككە كىشىلەرنىڭ ۋە جامائەتچىلىكنىڭ مەنپەئەتىنى ياخشى كۆرۈش ئېڭى بەربات بولىدۇ. ئۇنىڭ ئورنىغا ئۆزىنى ياخشى كۆرۈش، شەخسىيەتچىلىك ۋە

www.munber.org

مەنپەئەتپەرەسلىك ئېغى ئورنايدۇ. ئىنسانلارنىڭ ئۆزئارا قېرىنداشلىق ئالاقىسى يوقىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن جازانىخور ئىنسان ۋەھشىي يىرتقۇچقا ئايلىنىدۇ، پۈتۈن ھاياتىدا پەقەت پۇل - مال توپلاشتىن، ئىنسانلارنىڭ قېنىنى شوراشتىن ۋە ئۇلارنىڭ قوللىرىدىكى بايلىقنى يۇتۇۋېلىشتىن باشقا نەرسىنى ئويلىمايدۇ. مۇلايىم ئىنسان سۈرىتىگە كىرىۋالغان گۆشخور بۆرىگە ئايلىنىپ قالىدۇ. ئىنسانلارنىڭ قەلبىدىكى ياخشىلىق ۋە ئۇلۇغۋارلىق ئېغى مانا مۇشۇنداق يوقىلىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا ئاچكۆزلۈك ۋە تاماگەرلىك ئېغى ئورنايدۇ.

جازانىنىڭ ئىجتىمائىي زىيىنىغا كەلسەك، ئۇ جەمئىيەت ئەزالىرى ئارىسىدا ئاداۋەت ۋە دۈشمەنلىك تۇغدۇرىدۇ. ئىنسانلار تەبىقىلىرى ئارىسىدىكى ئىنسانىي ۋە ئىجتىمائىي ئالاقىلارنىڭ بۇزۇلۇشىغا ئېلىپ بارىدۇ. ئۇلارنىڭ دىللىرىدىكى ئۆزئارا كۆيۈنۈش، مېھرى - شەپقەت قىلىش، ياردەملىشىش ۋە ياخشىلىق قاتارلىق پۈتۈن ئالىجانابلىق خىسلەتلەرگە خاتىمە بېرىدۇ. بەلكى، ئۇ دىللارغا ئۆچمەنلىك ۋە ھەسەتخورلۇق ئورۇقىنى چاچىدۇ. دوستلۇق ۋە قېرىنداشلىق پرىنسىپلىرىنى بۇزىدۇ.

شۇنى كېيىپ ئېيتىشقا بولىدۇكى، دىلىغا مېھرى - شەپقەت ۋە رەھىمدىللىق ئورنىمىغان، ئىنسانىي قېرىنداشلىقنىڭ مەنىسىنى بىلمەيدىغان ئادەم ئۆزىنىڭ جەمئىيىتى ئوغلانلىرى تەرىپىدىن كېلىدىغان پۈتۈن ھۆرمەت ۋە ئېھتىرامدىن قۇرۇق قالىدۇ. كىشىلەر ئۇنىڭغا كەمسىتىش ۋە ھاقارەت نەزەرى بىلەن قارايدۇ. جازانىخورنىڭ ئۆز جەمئىيىتى ۋە ۋەتىنى ئوغلانلىرى ئۈچۈن دۈشمەن بولۇپ قېلىشى ئۇنىڭغا يېتەرلىك جازا ۋە خارلىقتۇر. بەلكى ئۇ پۈتۈن ئىنسانىيەت ئۈچۈن دۈشمەندۇر. چۈنكى، ئۇ ئىنسانلارنىڭ موھتاج بولۇپ قېلىشىنى ۋە قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈپ قېلىشىنى غەنىمەت بىلىش يولى ئارقىلىق ئۇلارنىڭ قېنىنى شورايدۇ.

جازانىنىڭ ئىقتىسادىي زىيىنىغا كەلسەك، ئۇنىڭ زىيىنى ھەممىگە كۆندەك ئايدىڭدۇر. چۈنكى، ئۇ كىشىلەرنى ئىككى تەبىقىگە بۆلۈپ تاشلايدۇ. بىرى باياشات تەبىقە بولۇپ، ئۇلار باشقىلارنىڭ قان تەرى بەدىلىگە راھەت پاراغەت تۇرمۇش كەچۈرىدۇ، ھاياتلىقنىڭ پەيزىنى سۈرىدۇ. يەنە بىرى يوقسۇل تەبىقە بولۇپ، كەمبەغەللىك، موھتاجلىق قىيىنچىلىق ۋە غۇربەتچىلىك ئىچىدە ياشايدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئەنە شۇ ئىككى تەبىقە ئارىسىدا كەسكىن كۈرەش مەيدانغا كېلىدۇ. بايلىقنى كۆپەيتىشكە ۋە ئۇنى ئاز بىر قىسىم ئىنسانلارنىڭ قولىدا مونوپول قىلىۋېلىشقا ئېلىپ بارىدىغان ئامىللاردىن ئەڭ چوڭ ئامىل جازانە ئىكەنلىكى ئىسپاتلاندى. ئۇ ئىسلام ئۈممىتىنىڭ ۋە جامائەتچىلىكىنىڭ بېشىغا كەلگەن بالايىئاپەتلەرنىڭ سەۋەبچىسى بولۇپ، جەمئىيەتتە ئۇرۇش - جېدەل ۋە پىتنە - پاساتلار كۈندىن كۈنگە كۆپىيىپ كېتىۋاتىدۇ، ئىچكى توپىلاڭلارنىڭ نىسبىتى ئېشىپ كېتىۋاتىدۇ. بىز ئەلۋەتتە الله نىڭ ئىگىدارچىلىقىدىمىز، چوقۇم الله نىڭ دەرگاھىغا قايتىمىز.